

DE MUNT IN VLAANDEREN OP GROND VAN DE CONFISCATIELIJSTEN UIT DE STREEK VAN GERAARDSBERGEN ROND 1330

door

Marie-Thérèse DELEURERE

In de jaren 1323-1328 brak in Vlaanderen een grote opstand uit tegen graaf Lodewijk II van Nevers¹. De Vlaamse kuststreek was het centrum van de beroering, doch andere gewesten namen eveneens actief deel aan de strijd. Het oproer werd o.a. gesteund door de bevolking van Geraardsbergen en van het omliggende platteland.

De opstandelingen uit dat gebied werden net als de overige rebellen streng gestraft na de slag bij Cassel (23 augustus 1328). Hun goederen werden geconfisqueerd en de stad moest een nieuwe keure aanvaarden die het grafelijke gezag aanzienlijk versterkte².

De confiscatielijsten bleven in origineel bewaard. Het zijn de rolrekeningen 2016 en 2922 uit het Fonds van de Rekenkamer op het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Een nauwkeurige datering ontbreekt, maar men mag aannemen dat de lijsten opgesteld werden in 1330, nr 2922 meer bepaald tussen 1 augustus en 1 oktober van dat jaar.

De studie van deze documenten is uit menig oogpunt bijzonder interessant. Het betreft immers unieke bronnen voor de kennis van de economische en sociale toestand van de opstandelingen uit de streek van Geraardsbergen. De gegevens uit de confiscatielijsten zijn meestal zo precies dat ze toelaten het bezit van de meeste bestrafte personen met grote nauwkeurigheid te reconstrueren. We bekomen immers talrijke inlichtingen over de aard, de hoeveelheid, de ligging van de aangeslagen goederen alsook over de geldelijke cijzen en pachten waarmee ze belast waren. Zo komt het dat de lijsten ook belangrijk zijn voor de monetaire geschiedenis.

Voorals de lijst der cijzen verdient de aandacht. Nr 2016 vermeldt de sommen effectief uitbetaald voor 1328 en 1329, d.w.z. voor de periode 3 april 1328 - 23 april 1329 en 23 april 1329 - 8 april 1330. De tweede

(1) Verschillende studies werden aan deze opstand gewijd. Een overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen zal men vinden bij: F. BLOCKMANS, *De bestraffing van den opstand van Brugge en Westelijk-Vlaanderen in 1328*, Beknopte Handelingen van het vijftiende Vlaams Philologencongres, Gent, 1940, pp. 38-45; — H. PI-RENNE, *Le soulèvement de la Flandre Maritime de 1323-1328*, Bruxelles, 1900; — H. VAN WERVEKE, *De Nederlanden tegenover Frankrijk, 1305-1346*, Algemene Geschiedenis der Nederlanden, deel III, Utrecht - Antwerpen - Brussel - Gent - Leuven, 1951, hoofdstuk II, pp. 27-36.

(2) Keure van 25 januari 1331, uitg. TH. DE LIMBURG STIRUM, *Coutumes des pays et comté de Flandre. Quartier de Gand III. Coutumes des deux villes et pays d'Alost (Alost et Grammont)*, Recueil des anciennes coutumes de la Belgique, Brussel, 1878, pp. 518-541.

rubriek van nr 2922 geeft de lijst der cijzen voorzien voor 1330 (8 april 1330 tot 31 maart 1331)³. De vergelijking van de corresponderende posten bij de drie jaarlijkse rekeningen is des te meer interessant daar in nr 2922 talrijke inlichtingen in verband met de munt werden opgenomen die niet voorkomen in nr 2016⁴.

In deze laatste rekening worden de meeste geldsommen in een niet nader bepaalde munt uitgedrukt⁵ die om deze reden voorlopig munt x wordt genoemd. Slechts in één geval komt een belangrijke precisie voor: bij de cijzen verschuldigd door de goederen van Arnulf van Huffelghem voor 1328 wordt een bedrag in Leuvense schellingen en penningen zonder onderscheid bij de andere gerekend om de totale som te bekomen⁶. De munt x is dus ofwel de Leuvense munt ofwel een munt waarvan kan bewezen worden dat de waarde zeer dicht bij de hare ligt. Een aantal gegevens uit nr 2922 laten toe te veronderstellen dat de munt x de Leuvense munt is of de parisis⁴.

Het onderzoek naar de waarde van deze twee munten dringt zich nu op. In Brabant is de waarde van de Leuvense penning conventioneel vastgesteld op 1/9 van deze van de oude groot van de Heilige Lodewijk. Dit is een munt die niet meer geslagen wordt, doch waarvan het gewicht en het gehalte algemeen bekend zijn. Zij vertegenwoordigt een gewicht van 4 gram 04 zuiver zilver. Op basis hiervan kennen we dus de intrinsieke waarde van de Leuvense penning: 0 gram 45⁷. De gewone penning

(3) In Vlaanderen werd over het algemeen de Paasstijl gebruikt, cfr. EG. I. STRUBBE en L. VOET, *De chronologie van de Middeleeuwen en de Moderne Tijden in de Nederlanden*, Antwerpen - Amsterdam, 1960, p. 58.

(4) Zie tabel pp. 7-9 van deze bijdrage.

(5) Dit feit constateert men zeer dikwijls in die periode bij vermeldingen van geldsommen; het heeft vaak aanleiding gegeven tot moeilijkheden achteraf, cfr. G. BIGWOOD, *Le régime juridique et économique du commerce de l'argent dans la Belgique du moyen âge*, Académie Royale de Belgique, Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques, Mémoires, collection in-8°, 2ème série, t. XIV, Bruxelles, 1921, p. 631; — H. VAN WERVEKE, *Les charges financières issues du traité d'Atthis (1305)*, in: HANS VAN WERVEKE, *Miscellanea mediaevalia*, Gent, 1968, pp. 230-240.

(6) We hebben al de optellingen die in de rekeningen voorkomen nagezien en hebben geconstateerd dat ze zeer secuur werden uitgevoerd. We mogen dus het totaal in de rekening als basis nemen om vergelijkingen te maken.

Optelling van de afzonderlijke bedragen	totaal in de rekening
28 s. munt x + 2 s. leuvens + 79½ d. munt x	
+ 9 d. leuvens + 1 poit.	= 37 s. 4 d. 3 poit.
of 30 s. + 88 d. + 2 x ¼ d. + 1 poit.	= »
of 30 s. + 7 s. + 4 d. + 2 poit. (16) + 1 poit.	= »
of 37 s. + 4 d. + 3 poit.	= »

(7) H. VAN WERVEKE, *Monnaie de compte et monnaie réelle*, in: HANS VAN WERVEKE, *Miscellanea mediaevalia*, pp. 133, 140-141. Het betreft hier de waarde van de rekenmunt. Deze vindt haar oorsprong in een reële munt waarvan het bestaan vanaf de XIIde eeuw wordt bevestigd. Talrijke exemplaren van een penning waarschijnlijk geslagen te Leuven in de XIIde - XIIIde eeuw zijn tot ons gekomen. Men raadplege hierover: A. DE WITTE, *Histoire monétaire des comtes de Louvain, ducs de Brabant et marquis du Saint-Empire romain*, Académie d'Archéologie de Belgique, XLVIII, 5e série, t. I, Anvers, 1894, pp. 35 en 37 nr 4; R. VAN UYTVEN, *Stadsfinanciën en stadseconomie te Leuven van de XIIe tot het einde der XVIe eeuw*, Verhandelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Lette-

parisis vertegenwoordigt $1/12$ van de groot⁸. De intrinsieke waarde van deze munt bedraagt tussen 1 maart 1318 en 1337 waarschijnlijk 4 gram 09 zuiver zilver⁹. We bekomen dus voor de penning parisis een waarde van 0 gram 34. Dat betekent dat het verschil tussen de twee munten theoretisch 0 gram 11 is.

Het lijkt evident dat men geen schellingen en penningen van deze twee munten zonder onderscheid bij elkaar heeft geteld. Er bestaat dan ook zeer veel kans dat de parisis die hier gebruikt wordt om de cijzen aan te duiden eigenlijk niet de gewone op het ogenblik in Vlaanderen gangbare parisis is, maar de parisis sterker munten. Deze is niet $1/12$ van de groot, maar iets meer nl. $1/9,6$. Zijn intrinsieke waarde, 0 gram 42, ligt dan ook veel dichter bij deze van de Leuvense munt.

Wij steunen hiervoor op posten uit de stadsrekeningen van Gent waar herleidingen voortkomen van ponden parisis sterker munten¹⁰. Bij het eerste extract stellen we vast dat 400 lb. parisis sterker munten gelijk zijn aan 41 lb. 13 s. 4 d. groten of 41,66 lb. groten. 1 lb. groten is dus gelijk aan 9,6 lb. parisis sterker munten of 1 lb. parisis sterker munten is gelijk aan $1/9,6$ lb. groten. De herleiding in het tweede uittreksel geeft precies hetzelfde resultaat: 10 lb. parisis sterk = 20 s. 9 d. groten 20 miten of 20 s. 9 d. groten $5/6$ d. groten¹¹ of 20 s. \pm 10 d. groten of 20,83 s. groten of 1,04 lb. groten. 1 lb. groten is dus gelijk aan 9,6 lb. parisis sterk of 1 lb. parisis sterker munten is gelijk aan $1/9,6$ lb. groten.

We hebben deze twee posten uit de Gentse stadsrekeningen aangehaald omdat in allebei de oude verhoudingen gebruikt worden¹² en de vergelijking met de vermeldingen in onze cijnslijsten daardoor verantwoord is. De cijzen zijn immers betalingen verschuldigd uit hoofde van oude contracten.

ren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren, jg. XXIII, nr 44, Brussel, 1961, p. 59; J. CRAB, *De munt te Leuven tot het einde der XVe eeuw*, Leuven, 1967, pp. 36, 37, 41; afbeeldingen: III, V tot VIII, X, XI, XIII tot XXIX, XXXI tot XLIV, XLVI, XLVII, L; J. CRAB, *De productie der Leuvense muntateliers*, De Brabantse Folklore, nr 188 (dec. 1970), pp. 394, 395, 396, 400.

(8) H. VAN WERVEKE, *De Gentsche stadsfinanciën in de Middeleeuwen*, Koninklijke Belgische Academie, Afdeling Letteren enz., Verhandelingen, Verzameling in-8°, Boek XXXIV, Brussel, 1934, p. 109.

(9) ID., *ibidem*, p. 139.

(10) Zie A. VAN WERVEKE, *Gentsche stads- en baljuwsrekeningen 1280-1336* bezorgd door J. VUYLSTEKE, *Register*, Gent, 1908, p. 1268; J. VUYLSTEKE, *Oorkondenboek der stad Gent, Gentsche stads- en baljuwsrekeningen 1280-1336*, dl. II, Gent, 1900, p. 880, r. 18-22: stadsrekening 1333-1334: *It. den heere van Tunpenny, 400 lb. par. sterker munten, m.i.p. 41 lb. 13 s. 4 d. gr., dat comt in onsen paymente 1666 lb. 13 s. 4 d., van 2 chartren, waeraf dat deen sprac inden name van Arnoude van Beaulieu, clerc, tote 3478 lb. 11 s. 8 d. par. ende dander chartre sprac inden name van meester Janne van Ribemont, clerc, tote 500 lb. par., beede alse van geleenden gelde*; ID., *ibidem*, p. 890, r. 35-36: stadsrekening 1333-1334: *Den pensionaris van Parijs, meester Ger. den Vlaminck, 10 lb. par. sterk, maken 20 s. 9 d. gr. 20 miten, comt 41 lb. 12 s. 10 d.*

(11) H. VAN WERVEKE, *Monnaie de compte et monnaie réelle...*, p. 138: mite = $1/24$ groot.

(12) Wijlen Prof. H. Van Werveke was zo welwillend ons deze inlichting te verstrekken. Het eerste uittreksel bv. betreft oude schuldbrieven van vóór 1302 die de stad na 1302 niet meer erkend heeft en die men in deze jaren bij de stad kon inleveren. Ze betaalde hiervoor dan een klein sommetje.

Die oude verhouding van de parisis tot de groot is ten andere zeer logisch. De grootmunt is in Frankrijk ontstaan en had er oorspronkelijk, d.w.z. vóór 1295, een waarde van 12 penningen tournois. Nu bestond de verhouding 5 tournois = 4 parisis of 1 tournois = $\frac{4}{5}$ parisis¹³. De groot is derhalve gelijk aan $12 \times \frac{4}{5}$ parisis of 9,6 parisis m.a.w. 1 parisis is gelijk aan $\frac{1}{9,6}$ groot.

De parisis die in de cijnslijsten voorkomt is dus zeer waarschijnlijk de parisis sterker munten. Deze munt wordt ten andere in 1330 en volgende jaren dikwijls gebruikt omdat, als gevolg van de munthervorming van 1329-1330, de koning van Frankrijk tot de goede munt van de H. Lodewijk en de verhouding van vóór 1295 was teruggekeerd¹⁴.

In de confiscatielijsten worden de parisis sterker munten en de Leuvense penning voor dezelfde waarde gerekend ofschoon er een licht verschil is in intrinsieke waarde. Iets dergelijks werd vroeger reeds vastgesteld bv. in de verhouding tussen de Franse en de Vlaamse munt in de 13de eeuw¹⁵. De koers kan kleine verschillen nivelleren in het voordeel van de munt waarin men het grootste vertrouwen stelt. De autoriteit van de vorst en het economische belang van het land van uitgifte spelen hierbij een rol. Nu was in Vlaanderen het gezag van de Franse vorst natuurlijk groot na het onderdrukken van de opstand. De parisis genoot dus een groter prestige dan de Leuvense penning en werd daarom met de Leuvense munt gelijkgesteld hoewel zijn waarde wat lager was.

Een volgende vraag stelt zich nu: welke munt moet men bijdenken waar er niets gepreciseerd wordt? Heeft men in parisis gerekend of in Leuvense munt? In de meeste gevallen zal men waarschijnlijk de parisis gebruikt hebben, een munt die zeer courant was in Vlaanderen. Een argument voor deze stelling kunnen we ten andere halen uit de vermeldingen van poitevines en tournois. Uit de tabel blijkt dat 3 poitevines (in lijst nr 2016) gelijkgesteld worden met 1 penning tournois (in lijst nr 2922). De poitevine vertegenwoordigt $\frac{1}{4}$ van een penning, tot welk pondenstelsel hij ook behoort¹⁶. Dus 3 poitevines of $\frac{3}{4}$ d. munt $x = 1$ d. tournois.

(13) H. VAN WERVEKE, *De Gentsche stadsfinanciën...*, p. 153.

(14) ID., *ibidem*, pp. 153-154.

(15) C. WYFFELS, *Contribution à l'histoire monétaire de la Flandre au XIIIe s.*, Revue Belge de Philologie et d'Histoire, t. XLV, 1967, 4, pp. 1131, 1136.

(16) A. BLANCHET-A. DIEUDONNE, *Manuel de numismatique française*, t. II, Paris, 1916, pp. 253 (fig. 96), 254: 1 poitevine = $\frac{1}{4}$ d. tournois. Deze munt werd nog geslagen onder Filips VI van Valois, koning van Frankrijk (1328-1350); G. CUMONT, *Etude sur le cours des monnaies en Brabant pendant le règne de la duchesse Jeanne, veuve, depuis 1383 jusqu'à 1406*, Annales de la Société d'Archéologie de Bruxelles, t. XVI (1902), p. 113(4): la poitevine que l'on nomme aussi pougeoise fut d'abord une monnaie réelle, mais devint ensuite une monnaie de compte. C'était la moitié d'une obole ou le quart d'un denier.

De juistheid van deze bewering kunnen wij bevestigen aan de hand van rekening nr 2016. Bv. cijnznen verschuldigd door de goederen van Jan Reinsberch voor 1328 en 1329:

Optelling van de afzonderlijke bedragen
 153½ s. + 54 d. + 6 poit.
 of 153 s. + 6 d. + 54 d. + 6 poit.
 of 153 s. + 60 d. + 6 poit.
 of 153 s. + 5 s. + 6 poit.

totaal in de rekening
 7 lb. 18 s. 3 ob.

Rekening houdend met de sinds de XIIIde eeuw bestaande verhouding 1 d. tournois = $\frac{4}{5}$ d. parisis, wordt onze vergelijking $\frac{3}{4}$ d. munt x = $\frac{4}{5}$ d. parisis of 0,75 d. munt x = 0,8 d. parisis. Wij komen derhalve ook bij deze berekening zeer dicht bij de waarde van de penning parisis.

Anderzijds hoeft het ons niet te verwonderen dat er Brabantse munt in de lijsten voorkomt. Er bestonden immers intense betrekkingen op monetair gebied tussen Vlaanderen en Brabant in de XIVde eeuw. We mogen evenwel redelijk aanvaarden dat de Brabantse munten in Vlaanderen minder gebruikt werden dan de inheemse. Onze bronnen zelf geven ten andere een aanwijzing in die zin. Bij de lektuur van nr 2922 treft het ons dat bij iedere vermelding van Leuvense munt er in de volgende post de toevoeging „parisis” voorkomt. Het is net alsof men er op die manier heeft willen op wijzen dat het gebruik van de Leuvense munt maar geldt voor die gevallen waarbij ze uitdrukkelijk vermeld wordt en dat men verder in parisis rekt.

Deze munt was sinds de XIIIde eeuw de gewone rekenmunt in Vlaanderen. Vanaf de munthervorming van 1317-1319 moest zij echter in de boekhouding meer en meer de plaats ruimen voor de groot¹⁷. Hiervan merken we zeer weinig in de confiscatielijsten: men blijft aan de oude rekenmunt gehecht en zelfs bij de contracten afgesloten in 1328, 1329 en 1330 komt de groot nog zeer zelden voor.

Men heeft de parisis sterker munten verkozen boven de gewone parisis omdat dit voor de grafelijke schatkist veel voordeliger uitviel. De pachten van de verbeurdverklarde goederen, de aangeslagen renten en cijnzen vertegenwoordigden daardoor immers een veel groter bedrag. De graaf heeft weliswaar de lasten die op de in beslag genomen goederen rustten in die munt moeten uitbetalen, doch deze uitgaven wogen niet op tegen de inkomsten. Globaal gesproken, was de maatregel zeer winstgevend¹⁸.

Uit de studie van de confiscatielijsten van 1330 voor de streek van Geraardsbergen kunnen dus een aantal interessante conclusies getrokken worden. In de eerste plaats valt het op dat men de voorkeur geeft aan de oude rekenmunt, de parisis. Men kiest ze evenwel zo sterk mogelijk omdat de graaf daar een groot financieel voordeel bij had. Van de opkomst van de groot, de nieuwe rekenmunt, is nog weinig te merken; zelfs in de zeer recente contracten komt hij weinig voor. Ook de mite,

of 158 s. + 6 poit.

of 7 lb. + 18 s. + 6 poit.

7 lb. 18 s. 6 poit. zijn dus gelijk aan 7 lb. 18 s. 3 ob., dus:

6 poit. = 3 obolen of $3 \times \frac{1}{2}$ d. of $1\frac{1}{2}$ d.

1 poit. = $\frac{1}{4}$ d.

(17) H. VAN WERVEKE, *Monnaie de compte et monnaie réelle...*, pp. 137-138; ID., *De Gentsche stadsfinanciën*, pp. 148-149; ID., *Munt en politiek*, in: HANS VAN WERVEKE, *Miscellanea mediaevalia*, p. 225.

(18) De vaststelling dat de parisis sterker munten de gewoon gebruikte munt is in de confiscatielijsten is natuurlijk van belang voor de evaluatie van de huurprijzen en van de waarde van een aantal produkten.

een andere in Vlaanderen gebruikte munt, wordt zeer zelden vermeld¹⁹. Niet-Vlaamse munten treffen we in een aantal gevallen aan. Het betreft de penning van Leuven en de Franse tournois. De poitevine, een Franse munt, heeft hier haar naam verleend aan een vaste rekenindeling van de penning.

(19) 1 d. parisien = 2 d. miten, cfr. lasten verschuldigd door de goederen van Jacob van Huffelghem; H. VAN WERVEKE, *Monnaie de compte et monnaie réelle...*, p. 138.

Rolrekening Nr.	Cijnzen verschuldigd door de goederen van	Jaar	Post in de rekeningen	Munt X	Leuvense munt	Parisis	Mites	Tournois	Poitevines
2016	Gillis Van Huffelghem	1328	Item a Gossuin de 5½ bonniers de terre qui fu l'abeye de Nieneve	2 s. 9 d.					
2922		1330	Item a dit Gossuin de 5½ bonniers de terre qui fu l'abeye de Nieneve						
2016	Jan Van Huffelghem	1328 & 1329	Item a lui [Gossuin de Vorde] de 5 journ. 9 verges de terre gisant en 3 pieches	2 s. du bonnier l'an, monte pour les 2 ans dessus dis: 5 s. dus : 2 s. 6 d. + 2 s. 6 d.					
2922		1330	Item a dit Gossuin d'un bonnier 1 journ. [= 5 journ.] et 9 verges de terre gisant en 3 pieches						
2016	Jan Van Huffelghem	1328 & 1329	Item a Gossuin pour les 2 ans dessus dis de ½ bonnier de terre	2 s. dus : 12 d. + 12 d.					
2922		1330	Item a dit Gossuin de ½ bonnier de terre						
2016	Arnulf Van Huffelghem	1328	Item a dit Gossuin de 2 bonniers de terre dencoste le Echoute	4 s.					
2922		1330	Item a dit Gossuin de 2 bonniers de terre gisant dencoste le Echoute						

2016	Gillis Van Huffelghem	1328	Item a Gossuin d'une pieche de terre gisant darriere sen gardin	27 ½ d.					
2922		1330	Item a dit Gossuin d'une pieche de terre gisant deriere son gardin			27 ½ d. par.			
2016	Jan Van Huffelghem	1328 & 1329	A Saint Esspir de Vorde de le masure ou li dit Jehans soloit manoir pour les 2 ans dessus dis	11 s. 6 d. dus : 5 s. 9 d. + 5 s. 9 d.					
2922		1330	Item a Saint Esprit de Vorde de se masure			5 s. 9 d. par.			
2016	Arnulf Van Huffelghem	1328	Item a dit Gossuin de ½ bonnier de terre qui fu Gerard Lompers	4 d.					
2922		1330	Item a dit Gossuin de ½ bonnier de terre qui fu Gherard Lompers			4 d. par.			
2016	Arnulf Van Huffelghem	1328	Item a dit Gossuin d'un preit qui fu les enfans Gossuin Taye	4 d.					
2922		1330	Item a dit Gossuin d'un preit qui fu les enfans Gossuin Taye			4 d. par.			

2016	Gillis de Meier van Voorde	1328 & 1329	Premiers al eglise de Vorde de 1/2 bonnier de terre gisant daleis le lieu la ou li dit Gille soloit manoir	11 s. l'an				
2922		1330	Premiers al eglise de Vorde de 1/2 bonnier de terre qui gist dencoste le lieu la ou il manoit			11 s. par.		
2016	Jacob Van Huffelghem	1328 & 1329	Au chapitle de Nyvielle en Brabant pour les 2 ans dessus dis	20 s. dus : 10 s. + 10 s.				
2922		1330	Item a chapitle de Nyvelle			20 s. mites		
2016	Jan Reinsberch	1328	Premiers au singneur de Bonler pour le terme de le saint Martin en yvier en l'an XXVIII en Vlurseghem	9 s. 2 d.				3 poit.
		1329	Item au dit singneur de Bon- ler en Vlurseghem pour le terme de le saint Martin l'an XXIX	9 s. 2 d.				3 poit.
2922		1330	Premiers a seingneur de Bon- ler a le saint Martin en Vlurseghem	9 s. 2 d.			1 tourn.	